

Péter Ágnes

ÉRTELMET AD

HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

2019-01-15 | ESSZÉ, HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

PLATÓN-PARAFRÁZIS

*Alkibiades mondja részegen:
 te fuvolás vagy, Sokrates,
 elbűvölőbb, mint Marsyas, a szatír,
 és a faragott szilén-szobrocskákhoz
 vagy hasonló, Sokrates:
 bensődben istenképet rejtegetsz;
 úgy teszel, mintha, Sokrates, de: nem!
 ismerjük trükködet, mutatkozni tudatlannak
 harcban és lakomán semmittevőnek,
 látszani! ezt mindnyájan míveljük, Sokrates,
 de ha minket fölnyitsz, hát
 visszatántorulsz, mert szatír-kéj és
 szofizma-úr: egy sem tettetett,
 itt nincs játék, Sokrates,
 a közönségesség semmit sem takar.*

1982-ben a Jelenkorban *Társalkodások* címen megjelent egy beszélgetés, amelyben egymást szelíden provokálva s egymásnak tükröt tartva Levendel Júlia és Horgas Béla afféle önelemzésre vállalkozik. Ebben a briliáns dialógusban Horgas Béla a maga sajátos módján meghatározza, mit jelent neki a versírás: „gyömöszkölését-ringatását a szavaknak és a mondatoknak”. Nem állítom, hogy a *Platón-parafrázis* az első szó – Alkibiades – ringató ritmusáért, vagy a szertefutni vágyó egyetlen mondatnak „a költészet lírai logikája” által szabályozott felismerhető rendbe gyömöszkölése kedvéért született, de a vers hatása elválaszthatatlan a bravúros felütéstől és a hétköznapi könnyedséggel fogalmazott mondat gazdag utalásrendszerétől. A felütés, az egyetlen név kibonthatatlanul gazdag asszociációs aurájával és zenéjével, már-már önmagában költemény, s a mondat csalóka esetlegessége és lendületessége ellenére a művészetről gondolkodás sok évszázados történetét értelmezi mesterien – a kérdéskör kiindulópontjához visszanyúlva.

Kondor Béla: Az ember teremtése – A gép teremtése

A *Lakoma* Erósról szóló, egyre magasabb szintű beszédei sorában a részeg Alkibiadész már-már fecsegésnek tűnő megszólalása zárja a dialógust. Lezárás ez és egyben Erósz természetének bemutatása. Szókratész alakja mintegy illusztrálja az elveket-meghatározásokat. Jelen vannak a legfontosabb korábbi motívumok, például a filozófia szent tébolyához vezető erotikus vágy, a szerelem és a megvilágosodás

rejtélyes kapcsolata, a szép és jó egybeesése a megvilágosodás pillanatában. És, ami talán Horgas Bélának a legfontosabb volt a *Lakomában*, Alkibiadész szónoklatában az Erósz természetét feltáró korábbi megközelítéseken túl új téma is megjelenik a szilén szobrocskákkal. A dialógusnak ebben az utolsó szakaszában Erósz szerepe a valóság művészi megragadásában kerül előtérbe, Alkibiadész Szókratész önzetlenségének dicséretére előadott hosszadalmas története valószínűleg azt példázza, hogy ha a művész képes érdekek nélkül szemlélni a Szépet és az Igazat, műalkotásában mint anyagi formában megvalósulhat a materialitás és az eszmeiség egysége. És amiről Horgas Béla soha nem felejtkezett meg – utal erre Platón is a szirének hangja és Szókratész beszéde által keltett kétféle révület összevetésével –: a műalkotás csak akkor tölti be funkcióját, ha a befogadó képes alkotó módon reagálni rá: ha szét tudja nyitni a szilén szobrocskákat, s meglátja belül az istenképeket. 1982-ben a *Társalkodásokban* Horgas Béla visszatér a témához: „ha nem nyílnak váratlan vagy véletlen rések, amelyeken belepillantva valamilyen élő működés mélyébe látunk, akkor a szilén szobrocskák bazári áruk csupán”.

erkölcsi érzékenység

Addigi pályáját összefoglalva és verseit kommentálva 1996-ban, az *Új vers régi* kötet első kiadásakor hangsúlyozta, hogy „java kora” a kelet-közép európai rendszerek „lefokozó erejével”

hadakozva telt el. Fiatal költőként meghatározó történelmi tapasztalata nyilvánvalóan „1968” volt, „Prága”, ami felülírt minden reményt. A *Nap nap után* című versben olvasható a történetiségében és egzisztenciális vonatkozásában is ijesztő kijelentés: „Megtörténhet akármi”. Hányan éltek meg ugyanezt, és milyen kevesen beszélnek arról, amit Horgas Béla erkölcsi érzékenysége nem engedett ignorálni: „a társadalmi összefüggésektől pörébben áthatott versekkel” kapcsolatban szembe kell nézni a lesújtó ténnyel, a kelet-közép-európai átok következményével, hogy a vers elvontsági fokának alakításában része volt az öncenzúrának. „Hogy ez esztétikailag mit von le, levon-e [a vers] értékéből, vagy hozzáad?” – teszi fel a kínos kérdést, amire persze aligha adható nem leegyszerűsítő, általános válasz.

A kényszer, hogy a társadalmi közélet képi megformálását tekintse a költészet feladatának, talán enyhült valamelyest a 70-es évek végére, mikor a *Platón-parafrázis* készült. Ekkoriban nagyobb teret kaptak költészetében a mesterség kérdései. Itt nincs korlátozó erővel jelen a történeti ember hadakozása a humánusmot torzító politikai, ideológiai befolyás ellen. Ugyanakkor itt is megsemmisítő erővel sugallja a bukás lehetőségét az isteninek elkötelezettség morális kényszere. És most nem a költőt körülvevő társadalmi valóságban rejlik a kudarc oka. A kudarc lehetősége itt a tehetség mibenlétéből és az érdek nélküli szemlélet meghiúsulásából eredeztethető. A valóságnak ez az isteni szemlélete Szókratésznek sikerült – de milyen árat fizetett érte! Talán nem lehet lelépni a történetiség színpadáról.

Kondor Béla: Csodálatos mandarin

Horgas Bélánál (mint minden jelentős művésznél) a legkisebb vers is képes átfogni a teljes egészet anélkül, hogy a versszöveg elvonttá válna. Hiszen kitörülhetetlenül megtartja az emlékezet érzéki pontosságukat és teljességüket – az ilyen erőteljes sorokban, mint „lőhorkantással szakítja át célszalagját december”, az „élő működésbe lép”. A kozmikus összefüggések hálója összefogja költői világát, amely tele van áthallásokkal, átlátásokkal és átmozgásokkal. És itt nemcsak Anna Margitra, Bálint

Endrére, vagy Kafkára, Bergmanra, Menzelre, Kondorra, vagy Blake-re gondolok, hanem saját képeinek örökös visszatértére, melyek mind, mind a lét, főleg a költői lét meghatározására tett kísérletek asszociációkban gazdag eszközei. Például a ló, a lovaglás mint vissza-visszatérő kép felidézi a falusi kisfiú élményvilágát éppúgy, mint megint csak Platónnál a *Phaidroszban* a szárnyas lovakat, melyek a lélek fogatát emelik az égbolt tetejéig. Így találkozhatnak, bár a világ tér- és időtengelyén messze esnek egymástól, a fafejű, fakezű táncoló bábu (*A bábu tánca*) és a platonikus szilénusz szobrocska. És találkozik a „mindent elemésztő időn” át a gyerekkor és a felnőttkor, a mágia és a logika, a ritmus és az intellektualitás, vagyis a „van lovam, pikulám” és „A többi csak vér, velő” (*Vagy*).

taszító és vigasztaló

Olyan távolról, olyan végtelen távoli nézőpontból nézi Horgas Béla néha a világot, amilyen csak a költészet legnagyobb pillanataiban jelenik meg. Ő maga idézi egyik kommentárjában Csokonait, aki félérésű citromnak nevezte a földet. Ez a világkép, legyen „taszító ridegség” vagy „vigasztaló káprázat”, mint mondja, újra és újra megragadta. Számomra az a legizgalmasabb, ahogy a költői szemlélet távolságtartása ellenére vagy következtében a megélt valóság egyszerre tűnik taszítónak és vigasztalónak.

Például a *Mint kalapból a nyulak* című versben a távolságtartás rendkívül nyugtalanító világélményhez vezet:

*ím koldus és polgár közt a rés
egy késélnyinek ha tetszik,
s hull alá megint, mint mindig,
mint kellék kalimpál az ember,
isten...*

Kondor Béla. Fantasztikus üveggyár – Család

Nagy távolból nézve ember, isten egyre megy. Messziről nincs különbség a világ dolgai közt, s összességében és értelmetlensége miatt e földi valóság „lángoló karám”. Persze a költői paradoxon hatása éppen a távol és a közel összejátszatásában rejlik. Ebből fakad az a hihetetlen intenzitás, mellyel a költő a szavakat használja: a karám, mely elvben a végső menedék, most lángokban áll. Ez nagyon fáj. De e nagy versnek köszönhetjük, ha megértjük, hogy valamiért ez a nagy fájdalom mégis elviselhető:

*mégse hidd, hogy zsák
korpa közt az a pohár-csere
is elenyész, s ha el is, nekem
attól viselhető e lángoló karám,
bár döntse rám ragyás falait,
s ijesszen az ismeretlen véggel.*

Ha minden korpa is, ha az emberi gondolkodás számára minden értelmetlen és/mert megsebez, a mondat:

*Két pohár volt az asztalon, a szebb
legyen a tied, gondoltam ma délben,*

valami értelmet visz a létbe, valami értéket ad a létezésnek. Visszajutottunk a *Platón-parafrázishoz*: Erósztól ihletetten talán mégis képes meglátni a szem valamit, ami ebben az „ismeretlen véggel” fenyegető létezésben is értékadó.

felső kép | Kondor Béla: Motorszerelő műhely

kép | rezkarcfitness.blogspot.com